

בעשרת הדברות כלול כל התורה כולה

א] הזהירונו חז"ל (ברכות יב., משו"ע או"ח סימן א') מלומר עשרת הדברות בציבור מפני הכופרים האומרים אין תורה אלא זו, ומהאי טעמא דנו קמאי ובתראי האם ראוי לנהוג שהציבור יעמדו בקריאת התורה בעשרת הדברות בלבד.

אולם האמת היא שמה שניתנו בפרהסיא עשרת דברות אלו הוא מפני שהם ככללים לכל התרי"ג מצוות שהם כפרטים אליהם.

וכמ"ש במהרש"א בחידושי אגדות (בברכות שם) בשם רב סעדיה גאון שעשרת הדברות כוללים את כל התורה כולה, ולכן בעזרה היו אומרים בכל יום את עשרת הדברות.

ומהאי טעמא כתב המשנה ברורה (בסימן תצ"ט) בשם גדול אחד שזהו טעם המנהג לאכול מאכלי חלב בשבועות, דבקבלת עשרת הדברות קיבלו את כל התורה כולה, ולא יכלו לאכול את הבשר שהיה בידם עד שישאלו וינקרו כדין וכו'.

ונראה שמקור הדברים הוא כבר בחז"ל בירושלמי (שקלים טז:): וחנניה אחי רבי יהושע אמר, בין כל דבור ודבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה, דכתיב ממולאים בתרשיש כימא רבא וכו', מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים, כך בין כל דבור ודבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה וכו'.

וכמדומה שהמשל לגלים גדולים וגלים קטנים הוא כנ"ל, שעשרת הדברות הם הכללים, ושאר דיני התורה הם כפרטים לכללים גדולים אלו. [וכמובן, אין בזה סתירה למה שנראה בחז"ל שבפשוטו היתה כתובה כל התורה על הלוחות].

ב] הטעם שעשרת הדברות הם השורש של כל התורה

והנה ג' הדברות הראשונות הם אזהרה על יחוד ה', שגם האזהרה על שבועת שקר היא משום שכל ענין השבועה הוא לאמת הדבר בשמו הגדול, שכשם שה' אמת כך הדבר אמת, וכמבואר בחינוך, (וע' רמב"ן שהנשבע – נשבע כביכול במלך עצמו), וא"כ הנשבע לשקר הרי זה זלזול נורא כביכול בשמו הגדול. וחמשת הדברות האחרונות הם אזהרות על שרשי עניני בין אדם לחבירו. וביניהם נצטוינו על זכירת ושמירת השבת שהשומרה מראה שמאמין בבריאת העולם וביציאת מצרים, ובכיבוד אב ואם שהוא שורש ענין הכרת הטוב. וא"כ מבואר היטב שעשרת הדברות הם הכללים והיסודות של כל התורה כולה.

ג] החשיבות המיוחדת שיש לשבת

אמנם, מלבד פשוטם של דברים בגודל ענין השבת (שהמחללה בפרהסיא הוא כגוי לכל דבריו) הוא משום ששמירתה מורה על האמונה ביחוד ה', מצינו גם בחז"ל שהשבת שורשה למעלה מן הכל.

דהנה בתפלת שחרית דשבת אנו אומרים "ישמח משה במתנת חלקו וכו', ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת". ופירש האבודרהם – ישמח משה במתנת חלקו, שזכה להוריד לישראל את הלוחות שהצטוו בהם על השבת שמצינו שהיא מתנה טובה לישראל, וכמו שנאמר בהם לשון מתנה "ראו כי ה' נתן לכם את השבת", וכמו שאמרו חז"ל (בשבת דף י'): – מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה.

והנה בגמ' בשבת (שם) התבאר שה' מתנה טובה" של שבת הוא מתן שכרה של שבת, יעו"ש היטב בגמ'. וביאר הגר"מ פיינשטיין בדברות משה (בהערות שם) שאין הכוונה לשכר ממש על השבת, שכל המצוות אין קץ למתן שכרם, אלא הכוונה למה שאנו אומרים בקבלת שבת "לקראת שבת לכו ונלכה, כי היא מקור הברכה", שהשבת היא השורש לכל הברכות, ו"כל יומין מינה מתברכין".

ויתכן להוסיף בזה דברים, דהנה מה שאמרו חז"ל "מתנה טובה יש לי בבית גנזי", שמא הכוונה למה שאמרו בחגיגה (דף יב:): שברקיע השביעי ששמו ערבוב, שם גנזי חיים וגנזי שלום וברכה, וא"כ שהשבת היא משם – משמירת וזכירת השבת יוצא לעולם שפע חיים ושלום וברכה.

וסמך לדברים מה שאמרו במדרש (הביאו האורחות צדיקים ריש שער התשובה), שהשבת ניתנה ברקיע השביעי, יעו"ש.

ושמעתי לבאר בזה את לשון הפייטן בזמירות "רוכב בערבות מלך עולמים את עמו לשבות איזן בנעימים", שהלא השבת ניתנה בערבות שהוא הרקיע השביעי, וכמו שנתבאר.

וכמו כן מצינו בחז"ל בחגיגה (שם) שנשמתיים של צדיקים נמצאות וגנוזות שם בערבות מתחת לכסא הכבוד יעו"ש. ומצינו כמו כן בגמ' (מו"ק כה:): "רוכב ערבות שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק". ומבואר שבדוקא הזכירו רוכב ערבות כנ"ל, שהלא שם הוא המקום כביכול לנשמותם של הצדיקים. [ובסה"ק איתא שצדיק הוא בבחינת שבת, ולהנ"ל מצינו ששרשם במקום אחד].

על כל פנים למדנו מכל הנ"ל ששמירת וזכירת השבת היא מקור הברכה, לחיים ושלום וברכה, וכמו שאמרו חז"ל כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים וכו'.

ד] טעם מצות כיבוד אב ואם

ומצוות כיבוד אב ואם ענינה הוא הכרת הטוב של כל אדם להוריו שעל ידם הוא נמצא בעולם, ועל כל מה שטרחו עבורו, כמבואר בחינוך ושאר הראשונים.

ואמנם כבר תמה בכלי יקר, דהלא מצינו בחז"ל שחמשת הדברות הראשונות הם דברות שבין אדם למקום, ולכן הוזכר בהם שם ה' שלא כדברות האחרונות, ולכאורה מצות כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם לחבירו.

ותירץ הכלי יקר, שבכל כיבוד אב ואם כלול גם הכרת הטוב לקב"ה, וכמו שאמרו חז"ל שבזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני. [והכוונה כפשוטו שבמקום שיש כיבוד אב ואם ישנה השראת השכינה, וכמו שאמרו חז"ל בקידושין שרב יוסף כששמע את קול פסיעות אמו אמר – אקום מפני השכינה שבאה, דהיינו שע"י שיכבדנה תשרה השכינה, ונמצא קם מפני השכינה.] אולם, יעוין בלשון המדרש שהביא החזקוני "שאל טורנוסרופוס הרשע לרבי עקיבא, מפני מה שמו של הקב"ה מוזכר בחמש דברות הראשונות, ואינו נזכר בחמש דברות האחרונות וכו', דבר אחר חמש דברות הראשונות העובר עליהם אינו רע רק לשמים, לפיכך הזכיר שמו בכולם, שהרי לשמו הם קבועות, אבל חמש האחרונות אינם אלא לבריות, על כן לא חש להזכיר שמו בהם". ומלשון זה משמע ביותר שכיבוד אב ואם כל מהותו הוא הכרת הטוב לבורא עם ב' השותפים שזיכם להשתתף כביכול ביצירת האדם (ולא רק שיש בזה גם הכרת הטוב לבורא), ולכן כיבוד אב ואם מקומו בחמש הדברות הראשונות.

ה] ולהשלמת הענין, יעוין בגמ' (מגילה טו.) "לדעת מה זה ועל מה זה" אמר רבי יצחק שלחה לו – שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב בהו "מזה ומזה הם כתובים". וביאר שם המהרש"א בחידושי אגדות, וז"ל: מדכתיב כפול דרשו דרמזה על הלוחות דכתיב בהו מזה ומזה וכו', שבהן נכלל כל התורה, כמ"ש בשם רב סעדיה, עכ"ל. ולהנ"ל מתבאר היטב ששלחה לו לדעת מה זה ועל מה זה, האם עברו ישראל חלילה על בין אדם למקום שנכלל בלוח אחד, או חלילה על בין אדם לחבירו שנכלל בלוח השני.